

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

17/1 - Haziran 2024 - E-ISSN-2148-9289

**AYVAZ'IN KAÇIRILIŞI VE AVAZHAN VARYANTLARI ARASINDAKİ
BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR-MOTİFLER VE GELENEKLER**

Similarities and Differences Between Ayvaz's Abduction and Avazhan Variants-Motifs and Traditions

FİLİZ KIRBAŞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*Assist. Prof., Dr, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature
fkirbas@yahoo.com
Orcid:0000-0002-7567-6350*

Atf/©: Kırbaşoğlu, Filiz (2024). Ayvaz'ın Kaçırılışı ve Avazhan Varyantları Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar-Motifler ve Gelenekler, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 17, Sayı 1, ss. 14-29

Citation/©: Kırbaşoğlu, Filiz (2024). Similarities and Differences Between Ayvaz's Abduction and Avazhan Variants-Motifs and Traditions, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 17, Issue 1, pp. 14-29

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types: Araştırma/Research
Geliş Tarihi-Received Data: 15.05.2024
Kabul Tarihi-Accepted Date: 04.07.2024
Sayfa Numarası-Page Numbers: 14-29
Doi: 10.46790/erzisosbil.1484527

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

AYVAZ'IN KAÇIRILIŞI VE AVAZHAN VARYANLARI ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR-MOTİFLER VE GELENEKLER

Similarities and Differences Between Ayvaz's Abduction and Avazhan Variants-Motifs and Traditions

FİLİZ KIRBAŞOĞLU

Öz:

Destanlar, milletlerin en eski kültürel kurgularıdır. Milletin evren tasarımına katkı sağlayan bu destanlardan biri, geniş bir coğrafyada anlatılan Köroğlu Destanıdır. İki farklı alana ait olarak kabul edilen Anadolu ve Özbek Köroğlu Destanı olaylar, isimler, motifler gibi konularda birtakım benzerliklere ve farklılıklara sahiptir. Bu da anlatıldığı toplulukların tarihi, hayat ve dil anlayışlarından kaynaklanmaktadır. Başkahraman Köroğlu'nun iki alanda, özellikle ailesi, ortaya çıkışı, isim alması, sosyal durumu farklılık göstermektedir. Bu yazıda üzerinde durulacak olan Anadolu ve Özbek Köroğlu Destanının Ayvaz'ın Kaçırılışı ve Avazhan varyantları karşılaştırıldığında, yine bazı farklılıklar ve benzerlikler göze çarpar. Ayvaz-Avaz, Köroğlu-Goroğlu tarafından birtakım hilelerle kaçırılıp evlat edinilen gençlerdir. Köroğlu Destanı denildiğinde ilk akla gelecek ortak unsurlardan biri Kırat'tır. Atın Türkler'in hayatında önemli bir yeri vardır. Hızır, Kırk Çiltan (Kırklar) gibi ruhanî varlıklar da yine halk hikayeleri, destanlar gibi ürünlerde gördüğümüz dinsel motiflerdendir. Bazı edebiyat ürünlerinde karşılaşılan eşcinsel çizgiye bu varyantlarda da rastlanır. Anadolu'da gömleğinden geçirerek evlat edinme âdeti, Özbek kültüründe yakasından salıp eteğinden çıkarmak ifadesiyle görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destan, Köroğlu, Ayvaz-Avaz

Abstract:

Epics are one of the oldest works of nations. One of them is the Köroğlu Epic, which is told in a wide geography. Anatolian and Uzbek Köroğlu Epic, which are considered to belong to two different areas, have some similarities and differences in subjects such as events, names, motifs. This is due to the history, life and language understanding of the communities in which it is told. The protagonist Köroğlu's social status, especially his family, emergence, name and social status differ in the two areas. When the variants of the Anatolian and Uzbek Köroğlu Epic, which will be discussed in this article, Ayvaz'ın Kaçırılışı and Avazhan variants are compared, some differences and similarities again stand out. Ayvaz-Avaz are young people who are kidnapped and adopted by Köroğlu-Goroğlu through some tricks. When it comes to Köroğlu Epic, one of the first common elements to come to mind is the horse. Horse has an important place in the life of Turks. Spiritual beings such as Hızır, Kırk Çiltan (Kırklar) are also among the religious motifs we see in products such as folk tales and epics. Homosexuality, which is encountered in some literary works, is also found in these variants. In Anatolia, the custom of adoption by passing through the shirt is seen in Uzbek culture with the expression of releasing from the collar and removing from the skirt.

Key Words: Epic, Köroğlu, Ayvaz-Avaz

1. GİRİŞ

Köroğlu Destanı, geniş bir coğrafyada bilinen, Türk dünyasının ortak kültür varlıklarından biridir. Jirmunskiy, bu destan için şunları söylemektedir; “Köroğlu Destanları, halk destancılığında her biri müstakil yaşayan ve ayrı ayrı ada sahip olan eserler silsilesi, belirli faktörlerle birleşen, büyük bir grup olarak yakın ve orta şarkta geniş ölçüde yayılmıştır.” (Jirmunskiy ve Zarifov, 1947: 165)

Bu destanın varyantları arasında bazı benzerlikler olsa da hacim, olay, başkahramanın ortaya çıkışı gibi konularda önemli farklılıklar da görülmektedir. Bu farklılıkları dikkate alan araştırmacılar destanı iki büyük alana ayırırlar:

1. Kafkasya Ötesi ve Yakın Şark Versiyonları (Azerbaycan, Anadolu, Ermeni, Gürcü vb.)
2. Orta Asya Versiyonları (Özbek, Türkmen, Kazak, Arap, Tacik, Tobol-Tatar vb.)

Aşırov, bu farklılıkları ve sebeplerini şöyle ifade etmektedir:

“Çeşitli halklar içinde devam edip gelen varyantlar arasında umumi yakınlık bulunmaktadır. Bununla birlikte bu halklar arasında yaşayan Köroğlu destanının kendilerine has olan ayrılıkları da vardır. Bu ayrılık çoğunlukla kuruluşunda, vak’alarda görülür. Her halkın varyantı, o halkın yaşayışı ve tarihi ile bağlantılıdır. Onun için her halkın Köroğlusunu o halkın öz Köroğlusudur.” (Aşırov, 1953: 3)

Bu makalede, iki farklı alana ait olan Anadolu ve Özbek Köroğlu Destanının Ayvaz’ın Kaçırılışı ve Avazhan varyantları, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırılacaktır. Ayrıca motifler ve gelenekler üzerinde de durulacaktır. Bunun için de önce, bu varyantlarda başkahraman olmalarından dolayı, her iki alanda, Köroğlu-Goroğluyla ilgili olarak aileleri, ortaya çıkışları, isim almaları, sosyal durumları ile ilgili açıklama ve karşılaştırma yapılacaktır.

Anadolu varyantının Erzurum kolunda; Ürüşan Baba, Bolu beylerinin yanında çalışan dürüst, işini iyi bilen bir at bakıcısıdır. Beyler, kendilerine getirdiği tayı beğenmezler ve gözlerini oyduurlar. Gözlerine karşılık da getirdiği iki tayı kendisine verip evine gönderirler. Onu, oğlu Ali karşılar. On iki yaşındadır. Bir süre sonra gücünü herkese gösterir. Bu durumu çevrede rahatsızlık uyandırır. Babasının gözlerinden dolayı kendisine Köroğlu denilmeye başlanır. Memleketinden ayrılmak zorunda kalır ve kendine bir kule yaptırır. Babasının tavsiyesiyle özel olarak baktığı Kırat da yanındadır. (Kaplan vd, 1973: 1-14)

Özbek varyantında; Goroğlu’nun ailesi han, sultan soyundan gelmektedir. Dedesi ve babası küçükken kaçırılırlar. İkisi de atlardan anlamaktadır. Goroğlu’nun babası Ravşan, Bibi Hilal’le evlenir. O şehrin şahı, Ravşan’ın atlardan anladığını duyar ve kendi atlarını gösterip hangisinin iyi olduğunu sorar. Ravşan, hiçbirini beğenmez ve oradan geçen helvacının bakımsız atını beğenir. Şah, buna kızar ve gözlerini oydurur. Gözlerine karşılık ne istediğini sorar. O da helvacının atını ister. Atı alıp ona verirler. Birkaç ay sonra kendi memleketine döner. Bibi Hilal hamiledir ve orada kalır. Bir süre sonra ölür ve üç ay sonra çocuk mezarda doğar. Mezarda sürekli bir çırak yanmaktadır ve üç yıl boyunca annesinden süt emer. Orada, Hızır’ın koruması altındadır. Üç yıl sonra ışık söner, annesinin sütü kesilir. Bunun üzerine dışarı çıkar. Mezarda doğduğu için, mezarın oğlu anlamında Goroğlu denir. Gor, mezar demektir. (Bundan dolayı makalede bu varyant için Goroğlu ifadesi kullanılacaktır.) Goroğlu, küçük yaşına rağmen güçlüdür ve çocuklara zarar vermeye başlar. Bu durumundan şikayetler artınca oradan ayrılmak zorunda kalır. Babası Ravşan’ı bulur. O da oğlunun ayaklarını yüzüne, gözüne sürer ve gözleri açılır. Goroğlu da dedesi ve babası gibi atlardan iyi anlar. Daha sonra, özenle yetiştirmeye çalıştığı Gırkök, yani Kırat’ı olacaktır. (Muradov, 1967: 1-164) Goroğlu gibi atı Gırkök de üçüncü nesildir. (Kırbaşoğlu, 2000: 172)

İki alan arasındaki farklılıklar ve benzerlikler burada hemen göze çarpmaktadır: Anadolu varyantında doğumunu görmüyoruz, on iki yaşında babasının kör edilmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Babası at bakıcısıdır, yani halktan biridir. Babasının gözlerinin kör olmasından dolayı ona Koroğlu denir. Annesinden bahsedilmez. Özbek varyantında ise anne ve baba tarafından asildir, han, sultan soyundan gelmektedir. Ancak ortak olan, babaların ve dedenin atlardan iyi anlamaları ve babaların gözlerinin kör edilmesidir. Goroğlu, mezarda doğar. Yani doğumu verilir. Mezarda doğduğu için de ona, mezarın oğlu anlamında Goroğlu denir. Biraz büyür, çok güçlüdür ve çocuklara zarar vermeye başlar. Anadolu varyantında da Koroğlu güçlenince çevresine zararı dokunmaya başlamıştır. Bundan dolayı her ikisi buldukları yerden ayrılmak zorunda kalırlar. Benzer yanlardan biri de budur. Goroğlu, daha sonra babasının memleketine gider ve babasına kavuşur. Babası oğlunun ayaklarını yüzüne, gözüne sürer ve gözleri açılır. Ancak Anadolu varyantında gözün açılması söz konusu değildir.

2. AYVAZ'IN KAÇIRILIŞI-AVAZHAN

Anadolu varyantında Koroğlu'nun Ayvaz'ı; Özbek varyantında da Goroğlu'nun Avazhan'ı kaçırıp evlat edinmeleri hikayeleştirilir.

Anadolu'da Koroğlu, dağda, taşta gezen, gördüğü güzelleri (eş olarak) 'alma'yı istemek gibi bazen yanlış işler yapan, ancak halka da faydası dokunan, zenginden alıp fakire veren biridir. Şiirlerinde; "İncitmeyin fukarayı, fakiri" der. Bu yönüyle onların koruyucusudur. Hayatı boyunca farklı sıkıntılar yaşar. Babası zulme uğramış olduğu için onun intikamını almaya çalışır. Zaman zaman yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Çamlıbel adlı yerde yaşamaktadır. Evlidir. Çocuğu vardır.

Özbek varyantında ise Goroğlu, sultandır. Daha yerleşik, düzenli bir hayat yaşar. Mutludur. Hızır ve ermişler ona; "At mı istersin, evlat mı?" diye sorduklarında, atı tercih etmiştir ve bundan dolayı çocuğu olmamıştır. O da Hasanhan'ı ve Avazhan'ı kaçırarak evlat edinmiştir. Bu durumu Melik Muradov şöyle izah eder;

"Halk an'anesine göre, babanın başladığı işi çocuğunun devam ettirmesi gerekir. Bu hayat talebi doğrultusunda, Goroğlu'nun el-yurt menfaati yolunda başladığı işi çocuklarının devam ettirmesi kanunidir. Halk, Goroğlu'na verilen demokratik gayelerin devamlılığını isteyip onun devamcılarını iki, üç hatta dördüncü evlat hakkındaki destanları yaratmış, sonuçta da Goroğlu grubu gelişmiştir. Oğulları Hasanhan, Avazhan; torunları Ravşan, Nurali ve onun oğlu Cihangir, Goroğlu'nun çocuksuzluğunu giderip onu üç evlat kahraman serdari ve mürebbii yapar."
(Muradov, 1975: s. 470)

Avazhan, Türkiye'de çok bilinen bir destan değildir. Bundan dolayı önce Ayvaz'ın Kaçırılışı ve Avazhan varyantlarının olay örgüsü verilip, daha sonra benzerlikler, farklılıklar, motifler ve gelenekler dikkatlere sunulacaktır.

2.1 Ayvaz'ın Kaçırılışı (Anadolu Varyantı)

Koroğlu büyük, çok güzel bir sahraya gelir ve bazı çadırlar görür.

Çadırların birinde birkaç kız ve ihtiyar bir adam oturmuş, müzik dersi yapmaktadırlar.

İçlerinden bir güzeli beğenir ve içeri girip istemeyi, vermezlerse kaçırmayı düşünür.

Çadırın içinde sazlar görür ve sazını yaptırmak bahanesiyle içeri girer.

İhtiyar, orada saz yapılmadığını söyleyerek onu kovar.

Koroğlu kendini tanıttince ihtiyar ve kızlar korkudan titrerler.

Beğendiği kızı ister. İhtiyar adam çok rahatsız olur, çünkü o kendi kızıdır.

Kızından çok daha güzel ve kıymetli olan Ayvaz'ı metheder ve gidip onu almasını önerir.

Ayvaz, İstanbul Üsküdar'da, Kasapbaşı Ermeni Antik'in oğludur.

Köroğlu onun methini işitince İstanbul'a gitmek üzere Kırat'la birlikte yola çıkar.

Üsküdar'da Kasapbaşı'nın yazıhanesinin önüne gelince içeride on dört yaşındaki Ayvaz'ı görür.

Gerçekten ihtiyar adamın dediği gibi kırk kızdan daha güzeldir.

Bir hile düşünür. Kasap başından, getirdiği sürüyü görmesini ister.

Ayvaz da kendileriyle gitmek isteyince babası izin vermez.

Köroğlu sürünün içinde dört boynuzlu bir koç olduğunu ve onu Ayvaz'a hediye edeceğini söyleyerek onları inandırır.

Ayvaz'ı kendi atına bindirir. Şehri çıktıklarında Kasap başı sürüyü sorar.

Köroğlu kendini tanıtır ve Ayvaz'ı alıp kaçıtır.

Kasap başı, feryat figan ederek Sultan Murat'ın huzuruna çıkıp olanları anlatır.

Padişah, Kenanlı Köse'yi Köroğlu'nun arkasından gönderir.

Köse Kenan, aslında Köroğlu'na karşı çıkmak istemez, ama padişahın emrini de çiğneyemez.

Köroğlu'na yetişip Kırat'ın yularından tutar. Köroğlu, Ayvaz'ın elini, ayağını bağlamıştır.

Köroğlu, Kenan'a kendisine kıymaması için yalvarır.

Kenan, yumuşar ve çocuğu neden kaçırdığını sorar.

O da, onun bir Ermeni çocuğu olduğunu, onu Müslüman yapıp kendine evlat edinmek istediğini söyler.

Bunun üzerine Köse Kenan gitmesine izin verir.

Ancak arkadan gelen süvari ve Kasap başını inandırmak için kendisini yedi yerden zincirlemesini ve birkaç yerden de yaralamasını ister.

Böylece Köse Kenan gelenlerin gözünü korkutup geri döndürür.

Sultan Murat ondan gerçeği söylemesini ister.

Köse Kenan, Köroğlu'nun o durumdaki çocukları Müslüman yapmak için götürdüğünü anlatır.

Bunun üzerine padişah hak verir ve Kasap başına yapacak bir şey olmadığını söyler.

O da kaderine razı olup yerine döner.

Köroğlu Ayvaz'ı bir dere içine indirir, uçkurunu açmasını ister. Niyeti kötüdür.

Ayvaz'ın bir sözü üzerine Köroğlu pişman olur.

Onu gömleğinden geçirerek artık evladı olduğunu söyler.

Köroğlu, Ayvaz'ı bin dokuz yüz doksan dokuz Koçaktan daha üstün görüp sever.

Destanın sonunu anlatıcı şöyle bağlar; "Kalbinden ona büyük bir sevgiyle bağlanır. 'İrşadım, mürşidim Ayvaz'dır.' der. Ayvaz'ın bir sözünden, maneviyattan büyük bir kuvvet almıştı. Bunun için zenginden alır, fakire verirdi. Köroğlu'nu en büyük selamete kavuşturan Ayvaz'ın bir sözüydü." (Kaplan, vd, 1973: 46-55)

2.2 Avazhan (Özbek Varyantı)

Goroğlu, bir gün Kırk Yiğit ve Hasanhan'la birlikte oturmaktadır.

Onlardan, bir eksikleri olursa söylemelerini ister.

Onlar da, bir gün öldüğü zaman babam diye ölüsüne sahip çıkacak bir oğlu olmadığını, Çembil'in sahipsiz kalacağını söylerler.

Bu yüzden, Hunhar şehrinden Avazhan'ı getirebileceklerini, o zaman bir dertlerinin kalmayacağını, tek isteklerinin bu olduğunu belirtirler.

Temirhan da Avazhan'ın ne kadar güzel olduğunu anlatır. Herkes onun güzelliğine hayrandır.

Bunun üzerine Goroğlu onun getirilmesi fikrine katılır.

Hasanhan'a Kıratını verip Kırk Yiğit'e komutan yapar ve Avazhan'ı getirmeleri için gönderir.

Hasanhan, eğer ölmezlerse Avaz'ı alıp yedi ayda dönecekleri sözünü verir.

Goroğlu, Kırk Yiğit'e, Hasanhan'ı onlara emanet eder ve Avaz'ı almadan Çembil'e dönmemelerini söyler.

Tölek Batır, Hasanhan'a hayrandır.

Hasanhan ve Kırk Yiğit Hunhar'a gelirler.

Kırk Yiğit, şehre bakınca, öldürüleceklerini düşünür ve geri dönmek isterler.

Hasanhan onları kadına benzetir ve iyi yolculuklar diler.

Ayrıca Goroğlu'nun tuzunu çok yediklerini söyler, döndüklerinde insanların yüzlerindeki ifadeyi görmelerini ister.

Dönüp asker toplayarak tek başına Avaz'ı alacağını belirtir ve onların arkasından gider.

Goroğlu, döndüklerini görünce karşılamaya çıkar.

Ancak onlar Goroğlu'ndan kaçarlar.

Goroğlu, Hasanhan'ın tek geldiğini görünce olanları anlar.

Hasanhan'ı över ve dönünceye kadar Çembil'i ona emanet eder.

Kıratı alıp kendisi Avazhan'ı getirmeye gider.

Goroğlu, Hunhar şehrine yönelir. Çölde, gelen askerle mücadele eder.

Başa çıkamayınca ağlayarak Allah'a yalvarıp zafer diler.

Gözünü açtığı anda bir çadırın durduğunu görür.

Hızır, Kırk Çiltan çadırın içinde oturmaktadır.

Attan inip selam verir ve yanlarına gider.

Hızır, Hunhar Padişahla vuruşup Avaz'ı alamayacağını ve Bulduruk Kasap'ın Türkmen olduğunu söyler.

Padişahların da hileleri olacağını söyleyerek ona yol gösterir.

Goroğlu gözlerini açtığı anda çadırın da pırların de olmadığını görür.

Goroğlu, Hızır'ın söylediklerini yapar, Kemik Çal adlı çobanın yanına gider.

Kemik Çal, Avazhan'a hayrandır.

Goroğlu, çobanı bağlayıp onun kıyafetlerini giyer, kendi kıyafetlerini de gömer.

Kırat'ı, hem Kemik Çal'a göz kulak olması için hem de sürüye kurtları yaklaştırmaması için onun yanında bırakır.

Çünkü Kırat, insan dilinden anlamaktadır.

Gece yarısı şehre ulaşır. Kapıdaki görevlileri tehdit ederek içeri girer.

Sabah pazara gider. Bulduruk Kasapla tanışır.

Onun kim olduğunu bilmezlikten gelerek, kendisinin Teke-Türkmen'den geldiğini, Adının Kongırbay olduğunu ve Bulduruk Kasap adındaki eniştesini bulmaya geldiğini söyler.

Kasabın gözleri yaşarır ve Goroğlu'na sarılır.

O da hileyle ağlar.

Bulduruk Kasap, yanındaki kasapları Avaz'ı getirmeleri, dayısının geldiğini haber vermeleri için saraya gönderir.

Padişah'tan o gün için izin alırlar.

Padişah Avaz'ı hazırlatır, ama en kısa zamanda dönmesini ister.

Çünkü onu bir an bile görmese takatinin kalmadığını, şuurunun olmadığını söyler.

Avaz pazara gidince Goroğlu onun güzelliğini görür, bağına basar.

Bu, Avaz'ın ağızına gider ve kendisini pazarda rezil ettiğini söyler.

Onun sözleri babasını kızdırır.

Çünkü dayısı üç aylık yoldan onları görmek için gelmiştir.

Avaz şüphelenir, eve gittiklerinde annesi Gülayım'a bir kardeşi olup olmadığını sorar.

Gülayım, kardeşini gördüğü için heyecanlanır. Yurdunu, Goroğlu'nu sorar.

O da, Goroğlu'na düşman olduğunu söyleyerek onları yanıltmaya çalışır.

Sonra Goroğlu, Avaz'a, Çembil'e gidip padişah olmayı isteyip istemediğini sorar.

Avaz, kapıyı kilitleyip bekçilere Goroğlu'nun geldiğini haber verir.

Ancak Bulduruk Kasap eve döndüğünde ondan çekindikleri için olanlardan bahsetmezler.

Bulduruk Kasap, sattığı sürünün parasını Goroğlu'na verir.

O da parayı Avaz dışında hepsine paylaşır. Anne, babası üzülür.

Goroğlu, karabaş kuzusu olduğunu, Avaz'a da onu vereceğini söyler.

Sabah Avaz'ı atına bindirir, Gülayım'a aslında kardeşi olmadığını, Goroğlu olduğunu belirtir.

Gülayım, eşine bunu söylese de inandıramaz.

Bunun üzerine çaresiz, oğlunu, Goroğlu'nun eşleri olan Yunus ve Miskal Perilere emanet ettiğini söyler.

Goroğlu, Avaz ve kasap birlikte giderler.

Kasap, Goroğlu'nun silahlandığını görür.

Goroğlu, kendini tanıtır ve kaçıp giderse namertlik yapmış olacağını söyler.

Üç gün orada bekleyeceğini belirtir ve şahın askerin başında gelmesini ister.

Kasap, padişaha olanları anlatınca aklı başından gider.

Askerlerine Goroğlu ve Kırati öldürmelerini, Çembil'i viran etmelerini emreder.

Goroğlu hazırlanır.

Kemik Çal gözünü açınca Avaz'ın Çembil'e gideceğini anlar, orada ölür.

Goroğlu, gelen askerle iki gün savaşır, padişah kaçır.

Avaz, Goroğlu'nun yiğitliğine hayran kalır ve ata binerek onunla gider.

Goroğlu ve Avaz'ın geldikleri görülünce hazırlık yapılır, sokaklara su dökülür. Onları karşılarlar.

Miskal Peri hazineden para, altın çıkarıp Avaz ve Goroğlu'nun başından saçır.

Goroğlu, Avaz'ı tahta oturtur, üç gün düğün yapılmasını emreder.

Yunus, Miskal, Gülnar Periler Avaz'ı yakasından salıp eteğinden çıkararak evlat edinirler. (Saidov, ve Hüseyinova, 1967: 303-375)

3. İKİ VARYANT ARASINDAKİ BENZERLİKLER, FARKLILIKLAR, MOTİFLER VE GELENEKLER

Ayvaz'ın Kaçırılışı ve Avazhan varyantları incelendiğinde birtakım benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülür:

3.1 Benzerlikler

Koroğlu Destanını oluşturan üç önemli unsur Koroğlu-Kırat-Çamlıbel'dir. Anadolu kollarında Koroğlu, Çamlıbel adı verilen yerde yaşamaktadır. Etrafında Koçakları (Keleşleri) vardır. Oranın hâkimi konumundadır. Özbek varyantında da Goroğlu, kendine Çembilbel adlı bir yurt kurmuştur. Etrafında Kırk Yiğit vardır ve oranın sultanıdır. Sosyal konumları genel olarak farklı olsa da bu durumları benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, Türk kültürünün bütün tarihinde ve bütün toplumlarında öne çıkan değerlerdir: Örnek bir hikayesi olan bir kahraman, at ve otağ.

Koroğlu Destanının Anadolu ve Özbek varyantları incelendiğinde, isimler arasında benzerlik görülür. Koroğlu-Goroğlu, Kırat-Gırkök at, Çamlıbel-Çembilbel, Ayvaz-Avaz gibi. Özbek varyantında Goroğlu'nun yurdu sıklıkla Çartaklı Çembilbel olarak anılır. Burada ele alınan Anadolu kolunda, Çardakçı Çamlıbel ifadesi geçer. Ayrıca Anadolu kollarında Ruşen Ali ismi vardır. Goroğlu'nun babasının adı Ravşan'dır. İkisi de aydın, parlak, berrak anlamlarına gelmektedir. Bunlar, isim olarak aynıdır, ancak toplulukların dil özelliklerine, bazılarının anlamlarına göre söyleniş farklılıkları vardır. İsimlerle ilgili bu durum, Koroğlu Destanının iki alandaki diğer varyantları için de söz konusudur.

Bir diğer benzerlik, destana adını veren Ayvaz'ın ve Avazhan'ın kaçırılış sebeplerinin ortaya çıkmasıdır. Her ikisinde de, Ayvaz'ın ve Avazhan'ın getirilmelerinin önerilmesi üzerine Koroğlu ve Goroğlu harekete geçer. Anadolu varyantında Koroğlu, tek başına gezerken, çok güzel bir sahrada bazı çadırlar görür. Çadırlardan birinde gördüğü güzel bir kızı isteyince babası olan ihtiyar adam rahatsız olur. Der ki: "Sen dağda, taşa gezerim dedin. Dağlarda gezen adam, terkisinde güzel gezdiremez ve gezdirse bile, kendi ile beraber erkek olmalı, kadın değil."(Kaplan vd, 1973: 48) Sonra da Ayvaz'ın güzelliğini överek onu almasını önerir: "Ey Körünoğlu, İstanbul'un Üsküdar'da kasap başı Ermeni Antik vardır. Bu Ermeni Antik'in bir tek oğlu vardır; Ayvaz derler adına... İşte o çocuk buradaki kırk tane kızlardan daha güzel, daha kıymetlidir."(Kaplan vd, 1973: 49) Bunun üzerine, Koroğlu, Ayvaz'ı almak üzere İstanbul'a gider. Özbek varyantında ise Goroğlu, Kırk Yiğit ve Hasanhan'la birlikte otururlarken, bir istekleri olursa söylemelerini ister. Onlar da, bir çocuğu olmadığı için eksiklerinin bu olduğunu, ecel gelip öldüğünde

babam diye ölüsüne sahip çıkacak bir oğlu olmadığını, Çembil'in sahipsiz kalacağını söyleyerek Hunhar şehriden Avazhan'ın güzelliğinden bahseder ve onu getirmek için izin isterler. Avazhan'ın güzelliğine herkes hayrandır. Bunun üzerine Goroğlu, Hasanhan komutasında Kırk Yiğit'i Avazhan'ı getirmeleri için gönderir. Ancak daha sonra onların başaramaması üzerine kendisi gider.

Ayvaz'ın ve Avazhan'ın babalarının kasap oluşları da bir başka benzerlik olarak dikkat çeker..

Hileye başvurmak iki varyantta da görülmektedir. Köroğlu, Üsküdar'da Kasap dükkanının önüne gelip içeri baktığında Ayvaz'ı görür. Gerçekten de ihtiyar adamın dediği gibi kırk kızdan daha güzeldir. Orada bir hile düşünür, kasap başına şöyle seslenir: "Buyurun beyefendi, birkaç sürü högeç getirdim, buyurun bakın. Kasap başı siz misiniz?" der ve Ayvaz'ı yanlarında götürmek istemeyen babasına; "Yahu, niçin çocuğu mahsunnattın? Bırak gelsin! Dört boynuzlu bir koç, sürünün içinde. Şu delikanlıya hediye ederim." (Kaplan vd, 1973: 49) diyerek hile yapar. Özbek varyantında ise, Goroğlu Avaz'ı almak için giderken, çölde askerle savaşır, ancak başa çıkamaz. Ağlayıp Tanrıdan yardım diler. Gözünü açtığında bir çadır içinde Hızır'la Kırk Çiltan'ın oturduklarını görür. Yanlarına gider. Hızır; "Evladım, Hunhar Padişah'tan vuruşarak Avaz'ı alamazsın. Bulduruk Kasap Türkmen." der ve padişahların da hileleri olduğunu söyleyerek yol gösterir.(Saidov ve Hüseyinova, 1967: 330-331) Goroğlu da kasap başına, sürünün içinde karabaş kuzusu olduğunu ve onu Avaz'a hediye edeceğini söyler. Üçü birlikte şehri çıkarlar.

Yine her iki varyantta da kasapların, oğullarının kaçırılması üzerine padişahlardan yardım istedikleri görülmektedir. Köroğlu Ayvaz'ı kaçırdığında, babası, Sultan Murat'a gidip feryat figan ederek yardım ister. Padişah: "Ne demek? Ayvaz kız değil erkek. Köroğlu şimdi de onun bunun çocuğunu mu kaçırmaya durdu?...Bundan böyle demek ki onun bunun yavrusunu götüreceksin."(Kaplan vd, 1973: 50) der ve Köse Kenan'ı Köroğlu'nu yakalaması için arkasından gönderir. Özbek varyantında Goroğlu, Bulduruk Kasap'a kendini tanıtır ve namertler gibi kaçmayacağını, Hunhar Padişaha gidip haber vermesini, onu ve askerini üç gün orada bekleyeceğini söyler. O da padişaha olanları anlatır. Padişah, Ayvaz'ın kaçırıldığını duyunca ne yapacağını şaşırır ve askerleriyle birlikte Goroğlu'na gider.

Çeşitli edebiyat ürünlerinde zaman zaman karşılaşılan eşcinsel eğilim, bu destanda da karşımıza çıkmaktadır. Anadolu varyantında Köroğlu, kendisini yakalayan Köse Kenan'a yalvarır ve Ayvaz'ı Müslüman yapıp kendine evlat edinmek için kaçırdığı yalanını söyleyerek elinden kurtulur. Sonra Ayvaz'ı bir dere içine indirir. Niyeti kötüdür. Uçkuru açmasını ister. Ayvaz ağlayarak mendilini yüzüne bağlar ve şöyle der; "Mendilimi yüzüme bağlayayım, senin yüzün suyu dökülsün, benim yüzümün suyu dökülmesin. Eğer yüz suyu yere düşerse, yer şahadetlik eder, ebedil ebet bu yer kabul etmez, toprak kabul etmez, yer şahitlik eder."(Kaplan vd, 1973: 54) der. Ayvaz'ın bu sözü üzerine Köroğlu pişman olur ve onu evlat edinir. Özbek varyantında ise Goroğlu, şefkatli bir babadır. Onda öyle bir eğilim görülmez. Fakat adamlarından Tölek Batır Hasanhan'a; Kemik Çal da Avazhan'a hayrandırlar, meyilleri vardır. Bu durumları; "Kemik Çal Avazhan'a ışkıbaz."(Saidov ve Hüseyinova, 1967: 331) ve "Tölek Batır Hasanhan'a ışkıbaz idi."(Saidov ve Hüseyinova, 1967: 312) şeklinde ifade edilir. Ayrıca Hunhar Padişah Avazhan'ı yanında tutmaktadır. Onu bir gün görmese takatinin kalmayacağı, şuurunun olmayacağı vurgulanır. Ancak üçünün de bu duygularının sadece hayranlık mı veya eşcinsellik mi içerip içermediği açık değildir. Eşcinsellik, özellikle Osmanlı dönemindeki çeşitli edebiyat ürünlerinde yer bulmuştur. Bu durum, bazı şairler arasında yaygındır. Bunlardan en bilineni Enderunlu Fazıl'dır. Bu konuları içeren eserlerinden en meşhuru Hubanname adlı kitabıdır. Eşcinsellikle ilgili sahneler, bazı minyatürlerde de tasvir edilmiştir. Hatta, hayatlarını bu işten kazanan erkekler "defter-i hizân" adlı kütüğe kaydedilmişlerdir. Ayrıca Realist halk hikayelerinde de yine bu eşcinsel durumlara rastlanır.

Her iki varyantta Köroğlu Ayvaz'ı, Goroğlu da Avaz'ı kaçırmayı başarırlar. Köroğlu, Ayvaz'ın sözünden etkilenip; "Ey oğlum, sen on dört yaşında, ben senin üç misli yaşında. Lakin, beni irşat ettin.

Mürşidim, Ayvaz, sen oldun...oğlum, sen benim evladımsın.”(Kaplan vd, 1973: 54) diyerek onu evlat edinir. Goroğlu, Avaz'ı atına bindirip yanında kasapla birlikte şehri çıkmıştır. Avaz, başta Goroğlu'na karşıdır ve onunla gitmek istemez. Goroğlu, padişah ve askeriyle iki gün savaşır. Padişah kaçır. Avaz, Goroğlu'nun cesaretine hayran kalır ve onunla birlikte gitmeye karar verir.

Evlat edinme, yine her iki varyantta da gördüğümüz benzerliklerdendir. Köroğlu, Ayvaz'ı gömleğinden geçirerek evlat edinir. Yunus, Miskal, Gülnar Periler de, Avaz'ı yakasından salıp eteğinden çıkararak evlat edinirler.

3.2 Farklılıklar

İki varyanta baktığımızda, ilk göze çarpan farklılık hacmindedir. Anadolu varyantı hacim olarak daha kısa, Özbek varyantı ise daha uzundur.

En önemli farklardan biri, Köroğlu ve Goroğlu'nun sosyal durumlarıdır. Anadolu'da, Köroğlu bir seyisin oğludur, yani halktan biridir. Özbek varyantında ise Goroğlu sultandır. Anne, baba tarafından asildir, han, sultan soyundan gelmektedir.

Ayvaz'ın ve Avazhan'ın kaçırılışında da farklılık görülmektedir. Köroğlu, kendisi tek başına İstanbul'a gider. Koçakları olsa da, burada yanında değildir. Goroğlu ise Kırk Yiğitle beraberdir. Onların önerisiyle Avaz'ın getirilmesine karar verir ve önce Hasanhan komutasında onları gönderir. Korkup dönmeleri üzerine kendisi gider. (Bundan dolayı bu varyanttaki olaylar, iki bölüm olarak düşünülebilir.)

Ayvaz ve Avazhan'ın babalarının kasap oluşu benzerlik gösterse de ikisi arasında milliyet farklılığı vardır. Anadolu varyantında Ayvaz'ın babası; İstanbul Üsküdar'da dükkanı olan, Antik adında bir Ermeni'dir. Özbek varyantında ise, Avazhan'ın babası Bulduruk Kasap, Türkmen'dir.

Özbek varyantında Hasanhan ismi geçmektedir. Bu varyantta belirtilmesi de, Hasanhan, Goroğlu'nun kaçırıp evlat edindiği bir gençtir. Goroğlu, Hasanhan ve diğer adamlarıyla birlikte. İncelemiş olduğumuz Anadolu varyantında ise Köroğlu tektir. Burada yer almamasına rağmen, onun da Hasan adında bir oğlu olduğunu hatırlamak gerekir.

Önemli farklardan biri de, Özbek varyantında olağanüstü varlıkların işe karışmasıdır. Goroğlu, daha mezarda doğduğu andan itibaren Hızır'ın koruması altındadır. Burada da, zor durumda kalan Goroğlu'na yardımcı olur. Yine Kırk Çiltan, Hızır'ın yanında olan ruhanî varlıklardır. Konumuz olan Anadolu varyantında ise Hızır veya ermişlere rastlamıyoruz.

Diğer bir fark; Anadolu varyantında Köroğlu, Köse Kenan'a kendisini bırakması için yalvarır ve Ayvaz'ı Müslüman yapmak için kaçırdığı yalanını söyler. Goroğlu ise, namertler gibi kaçmayacağını, padişahı orada üç gün bekleyeceğini söyleyip onunla, askeriyle savaşır.

Köroğlu, Köse Kenan'ın elinden kurtulunca, Ayvaz'ı dere içine indirip tecavüz etmeyi düşünür. Ayvaz'ın sözü üzerine vazgeçer. Goroğlu'nun ise öyle bir eğilimi yoktur, o şefkatli bir babadır. Köroğlu'yla Goroğlu arasındaki farklardan biri budur.

Anadolu varyantından farklı olarak, Özbek varyantında Goroğlu'nun eşlerini görüyoruz. Yunus, Miskal, Gülnar Periler Goroğlu'nun eşleridir. Ancak burada aktif bir rolde değildirler. Gelenleri haber verirler. Goroğlu ve Avazhan'ı karşılarlar. Miskal Peri hazineden altın, para alarak ikisinin başından döker. Avaz'ı evlat edinirler.

Anadolu varyantından farklı olarak, Özbek varyantında bazı gelenekleri de görüyoruz. Sokaklara su dökmek, altın-para saçmak, üç gün düğün gibi.

İncelenen iki varyantta bu benzerlik ve farklılıklar dışında, bazı ortak gelenek ve motiflere de yer verildiği görülmektedir.

3.3 Motifler-Gelenekler

Bunların en başında, Köroğlu'nun ayrılmaz parçası olan Kırat sayılabilir. Ayrıca karşılaştırılan varyantlarda Kırk Yiğit, tuz-ekmek hakkı, Hızır, gömlekten geçirmek, sokaklara su dökmek, altın-para saçmak, üç gün düğün gibi motifler, gelenekler de görülmektedir.

At: Atın, Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Faruk Sümer, atın Türkler arasındaki önemine değinir. Ona göre; Türkler'in bu asil hayvana nasıl bir gözle baktıkları, ona ne kadar büyük bir değer verdikleri Kaşgarlı Mahmut'un "Kuş gayesine kanadı ile ulaştığı gibi insan da arzusunun atı sayesinde erişir" sözüyle güzel bir şekilde ifade edilmiştir. (Sümer, 1983: 1-65) Özbek folklorunda asil atlara Tulpar denir. Tulparların bazıları kanatlı olur. Bu atların en önemlilerinden biri Kırat'tır. Destanlarda yer yer Kırat'ın kanatlarından bahsedilir. Ancak bu kanatları herkes göremez. Atlar, destanlarda kahramanların en yakın dostlarıdır. Onlarla konuşur, dertleşirler. Atlar da sahiplerinin dilinden anlar, kahramana her türlü şartta yardım eder, başarıya ulaştırır, zor görevleri yerine getirirler. "Özbek destanlarında at karakteri bazen başkahraman derecesine yükseltilir. Mesela Köroğlu'nun karakteri, Kırat karakteri ile birlikte kudret ve kemalât kesbeder." (Zarifov, 1976: 65) Ayrıca Zarifov, destanlardaki en ünlü atların Gırkök, Bayçıbar, Karatulpar ve Boztulpar olduklarını, dikkat edilirse esasen iki renk görüldüğünü söyler. Bunlardan birincisi kır, gök, boz; ikincisi de karadır. (Zarifov, 1976: 68) Abdülkadir İnan da; "Bütün Türk destan ve hikayelerinde en çok tekrarlanan ve sevilen at kır, boz atır." demektedir. (İnan, 1973: 157)

Su menşeli atların ayrı bir yeri vardır. Anadolu varyantında Ürüşan Baba'nın bulunduğu taylar su menşelidir. Özbek varyantında da gölden çıkan atla Goroğlu'nun atından bir yavru olur. Bu yavru, Kırattır. Köroğlu Destanının diğer varyantlarının hemen hepsinde sudan çıkan at motifini görürüz. "Bu gölden çıkan at motifi, Türkler'e has bir motiftir." (Boratav, 1984: 66) Atların bu durumuyla ilgili olarak Şükrü Elçin de şu bilgiyi vermektedir: "Türkler arasında milattan önceki devirlerden bugüne kadar yaşadığını gördüğümüz atın bu su menşei, destanî eserlerde de dikkati çekiyor. Bazı destan kahramanlarının atları bu soydandır." (Elçin, 1977: 51) Yine Kırat'ın su menşei ve kanatları konusunda Öztürk; "Kaynak itibarıyla, İslamiyet'ten önceki İran ve Türk savaşlarından doğan Köroğlu destanında anlatıldığı gibi, Kırat, su ruhunun timsali olan bir aygırın dölüdür. Kırat'ın ateşten ve alevden kanatlara sahip olarak düşünülmesi, onun güneşle ilgisini gösterir." (Öztürk, 1985:198) şeklinde görüşünü bildirmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in atının da kanatlı olduğu söylenir. "Bazı kaynaklarda Burak'ın kanatlı olduğu, bu kanatları yardımıyla en uzak mesafeyi göz açıp kapayıncaya kadar geçtiği belirtilir." (Halmuradoğlu, 1996: 59)

Kırk Yiğit: Özbek varyantında Kırk Yiğit'ten bahsedilmektedir. Kırk yiğit, destanlarda kahramanların yardımcıları, arkadaşları durumundadır. Bunun en güzel örneklerinden birini Dede Korkut destanlarında görürüz. "Köroğlu'nun Türk destanlarıyla müşterek hususiyetlerinden biri, orada, hiç olmazsa bazı rivayetlerde, kahramanın etrafındaki arkadaşların 'kırk' tane olmasıdır." (Boratav, 1984: 76) Kırk yiğitle ilgili olarak Öztürk de şu bilgiyi vermektedir; "Dede Korkut'un on iki destanında yer alan ve önde gelen her Alp'in etrafında ona bağlı kırk yoldaşı olduğu gibi, Manas destanında da aynı özellikte Alpların etraflarında kırk çora görülüyor." (Öztürk, 1980: 79-80) İncelediğimiz Anadolu varyantında Köroğlu'nun da bin dokuz yüz doksan dokuz Koçağı olduğundan bahsedilir.

Tuz-Ekmek Hakkı: Türk Dünyası, uzun zaman birbirinden ayrı kalmasına rağmen, kültürel yapının devam ettiğinin bir göstergesi de Hasanhan'ın Kırk Yiğit'e, Goroğlu'nun tuzunu çok yediklerini söylemesidir. Bu deyim, Anadolu'da "Tuz-Ekmek Hakkı" olarak bilinir.

"Türkler'in tarihine, edebiyatına ve folkloruna giren 'Tuz Ekmek Hakkı' deyimini, hiç şüphesiz tuzun ve ekmeğin bilinmesinden sonra meydana gelmiş bir söz grubudur. Bu söz, hayatımızda dostluk, vefa, arkadaşlık, sadakat, insanlık, samimiyet, mertlik ve

dürüstlük gibi türlü kavramları içine alan zengin bir klişedir. Maddeden çok mânâyı işaret eden bu deyim, Türkçede 'tuz' sözüne dayanmaktadır." (Elçin, 1977: 74-75)

Hızır: Hızır, çeşitli türlerde gördüğümüz ortak motiflerden biridir. Özbek varyantında Goroğlu, mezarda doğduğu andan itibaren Hızır'ın koruması altındadır. Daha mezarda iken, Hızır, onun gönlüne bütün ilimleri yerleştirir. "Koroğlu destanında Hızır, birinci mevkii tutuyor. Bu destan, diğer Türk halk hikayelerine ve destanlarına bu cihetten de benzemektedir. Hızır, Türk destanî mahsullerinde kahramanın hamisi olarak tasavvur olunmaktadır; onlara yol gösterir, felaketleri haber verir, onları tehlikelerden kurtarır." (Boratav, 1984: 88) Hızır'la ilgili bazı rivayetler vardır:

"Hızır, eski peygamberlerden Hz. Nuh'un soyundan olup Belya İbn Malkan isimli şahıs idi. Kendi devrinde orduda görevli bir kimse iken, ordunun komutanı tarafından askere su aramak üzere gönderilmiştir. Bu yolculukta ab-ı hayat denilen hayat kaynağına tesadüf etmiş, sonra bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşmuştur." (Keklik, 1990: 79)

Ahmet Yaşar Ocak da, aslında Hızır kelimesinin İslamî kaynaklarda isim değil, lakap olarak kabul edildiği ve adı yerine kullanıldığı, gerçek adları olarak ileri sürülen isimlerin de bilinmediği ya da çok az bilindiğini belirtmektedir. (Ocak, 1990: 61) Ayrıca Kehf suresinin 60-82. ayetlerinde, Hz. Musa ve karşılaştığı bir kişinin başlarından geçen olaylar anlatılır. Bu kişinin, Hızır olduğu düşünülmektedir. Yine Kırk Çiltan, Hızır'ın yanında olan ruhanî varlıklardır. Anadolu'da da Kırklar inancı yaygındır. Tasavvuf Terimleri Sözlüğünde Kırklar; "Ricâlü'l-gayb veya gayb erenlerden kırk veli" şeklinde geçmektedir. (Uludağ, 1991: 289)

Gömlekten Geçirmek: Anadolu varyantında gömleğinden geçirmek ve Özbek varyantında yakasından salıp eteğinden çıkarmak deyimlerine rastlıyoruz. Bu, eski bir Türk geleneğidir. Gömlekten (veya gömleğinden) geçirmek, Deyimler Sözlüğü'nde şöyle açıklanmaktadır: "Birini kendine evlat edinmek; kendisinden bir parça durumuna getirmek." (Yurtbaşı, 2012: 313) Yine Türkçe Sözlükte de gömleğinden (veya gömlekten) geçirmek için; "Evlat olarak kabul etmek, evlat edinmek" açıklaması yapılır. (Türkçe Sözlük, 2005: 775) Anadolu'da, halk arasındaki bir rivayete göre, Aşık Sümmani ve Aşık Şenlik geçinememektedirler. Sonunda Aşık Şenlik'in annesi, Sümmani'yi gömleğinden geçirerek evlat edinir ve aralarındaki anlaşmazlığı bitirmeye çalışır.

Destanın sonunda kısaca bahsedilen diğer gelenekler de, sokaklara su dökmek, altın-para saçmak, üç gün düğün gibi.

4. SONUÇ

Türk Dünyasının ortak kültür varlıklarından biri olan ve geniş bir coğrafyada anlatılan Koroğlu Destanı, içinde yaratılıp geliştiği toplulukların tarih, hayat ve dil anlayışlarına göre birtakım benzerlikler ve farklılıklar barındırmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan varyantlarda, Anadolu'da Ayvaz'ın; Özbek varyantında da Avazhan'ın kaçırılışları hikaye edilmektedir. Özbek sahasına ait olan Avazhan destanının Türkiye'de fazla bilinmeyeceği düşünülerek onun ve Anadolu varyantının olay örgüleri verilip daha sonra iki metnin karşılaştırılması yapılmıştır. Bunun sonucunda tespit edilen birtakım benzerlik ve farklılıklar ile bazı ortak motif ve gelenekler de dikkatlere sunulmuştur.

Başkahraman Koroğlu'nun iki sahada da aileleri, ortaya çıkışları, sosyal yaşantıları farklılık arz etmektedir. Koroğlu Destanı denildiğinde önce Koroğlu-Kırat-Çamlıbel isimleri akla gelir. Geniş bir alana yayılmış olan Koroğlu Destanının bütün varyantları göz önüne alındığında, bu üç isim dışında başka ortak isimlere de rastlanır. Ancak bazılarının söyleniş farklılıkları vardır. Bunun da sebebi,

destanın içinde yaratıldığı toplulukların dil özellikleri ve bazılarının da anlam farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Ayvaz ve Avazhan'ın kaçırılma sebepleri, başkalarının önerisi üzerinedir. Anadolu'da, Köroğlu, dağda, taşta gezerken gördüğü güzelleri veya duyduğu yiğitleri kaçırmaya meyilli biridir. Kızını istediği bir ihtiyarın önerisi üzerine, Ayvaz'ı kaçırmak için tek başına İstanbul'a gider. Goroğlu ise, çocuğu olmadığı için, adamlarının Avaz'ı evlat edinmesi gerektiğini söylemeleri üzerine, önce onları gönderir, başaramamaları üzerine kendisi gider. Her ikisinin de Ayvaz'ı-Avaz'ı kaçırmak için birtakım hilelere başvurduğu görülmektedir. Ayvaz ve Avaz'ın babaları kasaptır, ancak milliyet farklılıkları vardır. Oğulların kurtarılması için padişahlara başvurulur, fakat sonuç alınamaz.

Köroğlu ve Goroğlu arasındaki farklılıklardan biri şudur; Köroğlu Ayvaz'ı kaçırdıktan sonra ona tecavüz etmek ister. Yani eşcinsel bir tavır vardır. Daha sonra onun bir sözü üzerine pişman olur ve onu evlat edinir. Goroğlu'nda ise böyle bir eğilim yoktur. O da Avaz'ı evlat edinir. Özbek halk düşüncesine göre, bir babanın başladığı işi evladın devam ettirmesi gerekir. Bu yüzden Goroğlu'nun oğulları, torunları hakkında destanlar oluşturulmuş, böylece Goroğlu grubu meydana getirilmiştir.

Özbek varyantında Hızır gibi ruhani varlıkların işe karıştıkları görülür. Ancak ele alınan Anadolu varyantında böyle olağanüstü yardımcıları yoktur.

Yine Özbek varyantında Goroğlu'nun eşlerinden bahsedilmesi farklılıklardan biridir. At, Kırk Yiğit, Tuz-ekmek hakkı, Gömlekten geçirmek (evlat edinmek) gibi bazı ortak motif ve geleneklerin de yer aldığı görülmüştür.

Bütün bu ortak özellikler şunu göstermektedir ki, Türk Dünyası, uzun yıllar birbirinden kopuk olsa da; sahip olduğu ortak kültürel değerlerini korumuş ve farklı coğrafyaların, farklı yönetim biçimlerinin, farklı sosyal kurumların etkileri ile farklılaşmış olup ortak Türk kültürünün farklı dalları olarak bugüne ve geleceğe taşınmıştır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk Dünyasına ait eserler incelendiğinde, bu ortak doku daha da ayrıntılı bir şekilde ortaya konulacaktır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- AŞIROV, N. (1958). Goroğlu Destanı Hakkında, Aşgabat.
- BORATAV, P. N. (1984). Köroğlu Destanı, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- ELÇİN, Ş. (1977). Halk Edebiyatı Araştırmaları, DSİ Basım ve Foto-Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, Ankara.
- HALMURADOĞLU, A. (1996). “İlahi Tulparlar.”, Gülistan, Taşkent.
- İNAN, A. (1969). “Dede Korkut Kitabında Eski İnançlar ve Gelenekler.”, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara.
- JİRMUNSKİY, V.M. ve Zarifov H.T. (1947) Uzbekskiy Narodny Geroişekiy Epos, Taşkent.
- KAPLAN, M.-vd. (1973) Köroğlu Destanı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- KEKLİK, N. (1990) El-Fütihat El-Mekkiye, Ankara.
- KIRBAŞOĞLU, F. (2000). Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma. Goroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Avazhan, Goroğlu'nun Ölümü (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- MURADOV, M. (1967). Goroğlu'nun Doğuşu, Gafur Gulam Bediiy Edebiyat Neşriyatı, Taşkent.
- MURADOV, M. (1975). Goroğlu Destanlarının Jenr ve Gayevi-Bedii Hususiyetleri (Doktora Tezi), Taşkent.
- OCAK, A.Y. (1990) İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- ÖZTÜRK, A. (1985). Türk Anonim Edebiyatı, Bayrak Yayıncılık- Matbaacılık, İstanbul.
- SAİDOV, M. ve Hüseyinova, Z. (1967). Miskal Peri, Gülnar Peri, Avazhan, Gafur Gulam Bediiy Edebiyat Neşriyatı, Taşkent.
- SÜMER, F. (1983) Türkler'de Atçılık ve Binicilik. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul
- TÜRKÇE SÖZLÜK. (2005) Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara
- ULUDAĞ, S. (1991). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul.
- YURTBAŞI, M. (2012) Deyimler Sözlüğü, Barış Matbaası, İstanbul.
- ZARİFOV, H. (1976). “Cengaver At Tipinin Esaslarına Dair”, Polken Şair, Taşkent.

EXTENDED SUMMARY

Epics are one of the oldest works of nations. One of them is the Köroğlu Epic, which is told in a wide geography. Köroğlu Epic, one of the common cultural assets of the Turkish World, has some similarities and differences according to the history, life and language understanding of the communities in which it was created and developed. Researchers have divided the epic into two big areas by taking these differences into consideration. In this article, the variants of Anatolian and Uzbek Köroğlu Epic, Ayvaz'ın Kaçırılılışı and Avazhan, which belong to two different fields, are compared. Especially the Avazhan variant belonging to the Uzbek field is not well known in Turkey. Therefore, the plot of the two variants is given first. Then the similarities and differences between them are determined. In addition, the motifs and traditions in these variants are also briefly discussed. But first, information about Köroğlu-Goroğlu, the protagonist of both variants, is given. Because the emergence, name, family and social status of both heroes differ. However, both of them have similarities in terms of ruling in the place they established (in their homeland) and gathering friends around them. There are similarities between the names in Köroğlu Epic. However, there are differences in the pronunciation of some of them. The reason for this is the language features of the communities in which the epic was created and developed and the meanings of some of them. In the variants analysed in this study, the kidnapping of Ayvaz in Anatolia and Avazhan in the Uzbek variant are narrated. In both variants, the reason for the abduction of Ayvaz and Avazhan is the suggestion of others. In Anatolia, Köroğlu is a person who kidnaps the beauties he sees while travelling in the mountains or the people he hears of their heroism and asks them to be with him. Upon the suggestion of an old man who does not want to give his daughter to him, he goes to Istanbul alone to kidnap Ayvaz. He does not get help from anyone. In the Uzbek variant, Goroglu has no children. Therefore, his men tell him that he should kidnap Avaz and adopt him. Goroglu agrees to this. (According to Uzbek folklore, the work begun by a father should be continued by his sons. Therefore, epics were created about the sons and grandsons of Goroglu. Thus, the Goroglu group was formed). Goroglu first sends his men. However, when they were not successful, he went himself. When they are in a difficult situation, Hızır and Forty Chiltan help and guide them. Both heroes resort to some tricks to be successful. Thus, they find a way to get Ayvaz and Avaz out of the city by convincing their fathers. The fathers of Ayvaz and Avaz have the same job. They are both butchers. However, there is a difference in nationality. Both of them ask for help from the sultans when their sons are kidnapped. However, they cannot save them. The homosexual tendency, which is occasionally encountered in some literary products especially in the Ottoman period, is also seen in this epic. Köroğlu, after kidnapping Ayvaz, thinks of raping him, but then regrets and gives up. He adopts him as his son. Goroglu, on the other hand, is a caring father. He has no such tendency. In the Uzbek variant, the name Hasanhan is mentioned. Although it is not mentioned here, he was also a young man kidnapped and adopted by Goroglu. In the Anatolian variants Köroğlu also has a son named Hasan. In the Anatolian variant, Köroğlu begs and lies to Köse Kenan, who comes to capture him, and escapes from his grasp. In the Uzbek variant, Goroglu says that he will not run away like the dishonourable and fights with the sultan. In the Uzbek variant, Goroglu's wives are also mentioned. These are Yunus, Miskal, Gulnar Fairies. They have no active role here. They announce the arrivals, go out to welcome Goroglu and Avaz ceremoniously, and adopt Avaz in a traditional way. Although Köroğlu is married in the Anatolian variant, his wife is not mentioned here. When both variants are analysed, some common motifs and traditions are also observed. One of these motifs is the horse, which is an indispensable part of the protagonist. Horse has an important place in Turkish culture. In epics, horses are the closest friends of heroes, they help them, they fulfil difficult tasks. Heroes talk and commiserate with their horses. They also understand the language of their owners. In Uzbek folklore, noble horses are called "Tulpar". Some of the tulpars are winged. Kirat's wings are also mentioned. But not everyone can see their wings. Especially water-borne horses are of particular importance. Kirat is the offspring of the horse that came out of the water. The motif of the horse coming out of the water is a motif unique to Turks. Forty valiant are the friends and helpers of the heroes. In the Uzbek variant, Goroglu has forty valiant. In the Anatolian variant, Köroğlu has Koçaks (or Keleşs) with him. The Turkic World has been separated from each other for a long time. Despite this, it was able to preserve its cultural values. One of the indicators of this is the understanding of "right to salt-bread". Here Hasanhan tells Kirk Yigit, who wants to go back, that they ate Goroglu's salt too much. This idiom expresses the concepts of friendship, loyalty, friendship, loyalty, humanity, sincerity, chivalry and honesty. Hızır is also one of the common

motifs we see in various literary works. It is thought that he attained immortality by drinking the water of immortality called Ab-ı hayat. In the Uzbek variant, he is the protector and guide of the protagonist. There are rumours about Hızır. Again in both variants, the tradition of adoption is seen. This is also an old Turkish tradition. Other traditions we see in the Uzbek variant are pouring water on the streets, scattering gold and money, and having a three-day wedding. However, these are not seen in the Anatolian variant. In this study, similarities and differences between the two variants were identified. In addition, it has been observed that there are some common motifs and traditions. This shows that the Turkish World has preserved its cultural values despite the long separation. When the artefacts of the Turkic World, which are spread over a wide geography, are analysed, this common texture will be revealed in more detail.